

1. Einleitung – Wstęp

a. Deutsch

Das vorliegende Frequenzwörterbuch wurde ermöglicht durch eine Förderung der Bundesbeauftragten für Kultur und Medien der Regierung der Bundesrepublik Deutschland.¹ Das Wörterbuch ist eine ausschließlich elektronisch publizierte Ergänzung zur Monographie *Das Schlesische und seine Sprecher: Etablierung in der Gesellschaft, Attitüden, Vitalität der Germanismen*, die von Gerd Hentschel, Jolanta Tambor und István Fekete verfasst wurde und Anfang 2021 im Peter Lang Verlag erscheint (im Weiteren kurz *Monographie*). Die *Monographie* erscheint in deutscher und polnischer Sprache. Das beiden Werken zugrundeliegende Forschungsprojekt basiert auf einer Kooperation zwischen der Sprachwissenschaft des Instituts für Slavistik der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg mit dem Institut für Polnische Sprache (inzwischen Institut für Sprachwissenschaft) und der Schule für polnische Sprache und Kultur der Schlesischen Universität Kattowitz, den Heimatinstituten der Autoren. Die Arbeiten am Forschungsprojekt erfolgten im Zeitraum von Juli 2017 bis Dezember 2019².

Das Frequenzwörterbuch hebt „nur“ auf einen Aspekt von mehreren ab, der im Titel der *Monographie* angesprochen wird: die Vitalität der Germanismen im heute in Oberschlesien gesprochenen Schlesisch. Unter „Vitalität“ wird die Häufigkeit der Verwendung von Germanismen im heutigen Schlesischen verstanden. Mit Germanismen sind hier im engeren Sinne deutsche Lehnwörter gemeint, nicht z.B. sog. Lehnübersetzungen und andere sprachliche Phänomene deutschen Ursprungs in Wortschatz und Grammatik des Schlesischen. Die zentrale Frage, über die das vorliegende Frequenzwörterbuch Auskunft geben will ist die, inwieweit heute, ein Dreivierteljahrhundert nach Ende des Zweiten Weltkrieges und ein Jahrhundert nach Ende des Ersten Weltkrieges, die alteingesessene Bevölkerung Oberschlesiens Germanismen im oben genannten Sinne überhaupt noch verwendet, und zwar in Gesprächen, die sie in ihrem bodenständigen Lekt führen. Es geht also um die Häufigkeit der Verwendung solcher Wörter. Da für das heutige Schlesische wie für die allermeisten von in der Gegenwart gesprochenen sog. regionalen oder sozialen Subvarietäten (auf Englisch würde man von *regional* oder *social dialects* sprechen) keine Textkorpora vorliegen, wurde die Häufigkeit im Sinne der sog. „subjektiven Frequenz“ ermittelt (s.u.).

Im vollen Umfang ist die Durchführung des Projekts sowie der theoretische und methodische Hintergrund der Untersuchung und somit des vorliegenden Frequenzwörterbuchs der *Monographie* zu entnehmen (und zwar vor allem dem dortigen Kapitel 2). Auf den folgenden Seiten, im Teil 2, sollen nur die notwendigen Informationen zur Nutzung des

¹ Siehe www.kulturtaatsministerin.de

² Für die Unterstützung bei der Redaktion des vorliegenden Wörterbuchs danken wir Sabine Anders-Marnowsky, Beata Chachulska und besonders Victoria Lidzbarski, alle Oldenburg.

Frequenzwörterbuchs und zur Interpretation der vorgestellten Ergebnisse gegeben werden, bevor im Teil 3 drei das Frequenzwörterbuch in drei formalen Präsentationen folgt. Im Teil 4 schließen sich die etymologischen Kommentare an.

b. Po polsku

Przedstawiony Czytelnikom słownik frekwencyjny powstał dzięki wsparciu Pełnomocnika Rządu Federalnego Niemiec ds. Kultury i Mediów³. Prace projektowe trwały od lipca 2017 r. do grudnia 2019 r. Słownik stanowi uzupełnienie monografii autorki Gerda Hentschela, Jolanty Tambor i Istvána Feketego pod tytułem *Śląski lekt i jego użytkownicy: rozpowszechnienie, postawy społeczne wobec śląszczyzny, żywotność germanizmów w śląskim lekcie*, która ukaże się na początku 2021 roku w wydawnictwie Peter Lang (dalej określona jest krótko jako *Monografia*). Ukaże się ona w języku polskim i niemieckim. Obu wersjom językowym służą za podstawę badania, które mogły zostać przeprowadzone dzięki współpracy językoznawców z Instytutu Sławistyki Uniwersytetu im. Carla von Ossietzkiego w Oldenburgu i badaczy z Instytutu Języka Polskiego (obecnie Instytutu Językoznawstwa) i ze Szkoły Języka i Kultury Polskiej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, które są rodzimymi jednostkami akademickimi Autorów. Prace projektowe trwały od lipca 2017 r. do grudnia 2019 r.⁴

Słownik frekwencyjny dotyczy jedynie jednego aspektu spośród kilku wymienionych w tytule *Monografii*, a mianowicie żywotności germanizmów w obecnie funkcjonującym na Górnym Śląsku mówionym lekcie śląskim. „Żywotność” oznacza częstość używania germanizmów w dzisiejszym lekcie śląskim. Germanizmy są tu rozumiane w ścisłym tego słowa znaczeniu jako zapożyczenia właściwe z języka niemieckiego w śląskim lekcie, a nie np. kalki czy inne zjawiska językowe o źródle niemieckim w dziedzinie leksyki lub gramatyki. Podstawowym pytaniem, na które staramy się odpowiedzieć za pomocą słownika frekwencyjnego, jest to, w jakiej mierze dziś, ponad pół wieku po drugiej wojnie światowej i wiek po pierwszej wojnie światowej, zasiedziali mieszkańcy Górnego Śląska używają jeszcze śląskich germanizmów (w znaczeniu wcześniej opisanym) w rozmowach prowadzonych w ich rodzimym lekcie. Głównym zagadnieniem jest więc częstotliwość używania takich słów. Ponieważ dla dzisiejszego mówionego lektu śląskiego nie istnieją korpusy tekstowe, jak zresztą dla większości powszechnie używanych wariantów (odmian) regionalnych lub społecznych (ang. *regional* lub *social dialects*), zbadano częstotliwość na podstawie „subiektywnej frekwencji” (zob. dalej).

Sposób realizacji projektu, a także teoretyczne i metodologiczne podstawy badań i założenia słownika frekwencyjnego są w pełni opisane w *Monografii* (przede wszystkim w rozdziale 2). Tu natomiast, w części 2, podane są jedynie podstawowe informacje

³ Zob. www.kulturtaatsministerin.de

⁴ Za pomoc przy redakcji tego słownika pragniemy podziękować Sabinie Anders-Marynowsky, Beacie Chachulskiej a szczególnie Victorii Lidzbarskiej, obydwu z Oldenburga.